

Czyny niedozwolone

- Czyn niedozwolony a delikt.
- Zasady odpowiedzialności: zasada winy, ryzyka i słuszności. Krótka charakterystyka.
- Odszkodowanie a zadośćuczynienie. Szkoda sensu stricte a krzywda.
- Odpowiedzialność za czyny własne – bezprawność, wina, współsprawstwo i współodpowiedzialność.
- Odpowiedzialność za czyny cudze – osoby zobowiązane do nadzoru, osoby powierzające wykonanie czynności innej osobie.
- Odpowiedzialność za zwierzęta i rzeczy.
- Odpowiedzialność związana z siłami przyrody – osoby ponoszące odpowiedzialność, przesłanki odpowiedzialności, okoliczności egzoneracyjne.
- Odpowiedzialność za szkodę na osobie.
- Przedawnienie roszczeń z czynów niedozwolonych.

1. Czyn niedozwolony a delikt

Czyn niedozwolony jest pojęciem szerszym od pojęcia deliktu. Każdy delikt jest czynem niedozwolonym, jednakże nie każdy czyn niedozwolony jest deliktem.

Ogólnie poprzez czyn niedozwolony można rozumieć każde zawinione bądź nie działanie lub zaniechanie, które wywołuje szeroko rozumianą szkodę. Odpowiedzialność z tytułu czynu niedozwolonego może opierać się na zasadzie winy, ryzyka bądź słuszności.

Poprzez delikt natomiast należy rozumieć zawinione działanie wyrządzające szkodę. Pomiędzy szkodą a działaniem wyrządzającym szkodę musi istnieć adekwatny związek przyczynowy, tj. szkoda powinna być normalnym następstwem zdarzenia, które uznajemy za delikt.

2. Zasady odpowiedzialności: zasada winy, ryzyka i słuszności. Krótka charakterystyka.

Poprzez zasady odpowiedzialności należy rozumieć jakie czynniki będziemy brać pod uwagę, jakie okoliczności będą dla nas istotne w celu ustalenia osoby odpowiedzialnej za powstałą szkodę.

Wśród zasad odpowiedzialności wyróżniamy odpowiedzialność na zasadzie winy, ryzyka oraz słuszności.

Zasada winy:

- Na winę składają się dwa czynniki: obiektywny i subiektywny.

- Czynnikiem obiektywnym jest bezprawność czynu, natomiast czynnikiem subiektywnym jest wina w tym rozumieniu, że może ją ponosić człowiek działający z odpowiednim rozeznaniem, poczytalny i dojrzały psychicznie. Jest to zatem pewne nastawienie psychiczne wyrządzającego szkodę do swego zachowania.
- Rozróżnia się winę umyślną oraz nieumyślną.
- Przy winie umyślnej naganność stanu psychicznego sprawcy polega na tym, że chce on przez swoje bezprawne zachowanie (lub zaniechanie) wyrządzić drugiemu szkodę lub co najmniej świadomie godzi się na to.
- Wina nieumyślna na gruncie prawa cywilnego nazywana jest niedbalstwem. Pojęcie to wiąże się z niedołożeniem należytej staranności wymaganej w danych okolicznościach. Miernik należytej staranności określa treść art. 355 KC. Miernik należytej staranności w tym kontekście ma charakter obiektywny, formułowany jako wzorzec powinienego zachowania dla każdego, kto znajdzie się w określonej sytuacji.

Zasada ryzyka:

- Zakłada, że ten, kto eksploatuje pewne niebezpieczne dla otoczenia urządzenia wykorzystujące siły przyrody lub posługuje się dla realizacji swoich interesów podległymi mu osobami, powinien ponosić odpowiedzialność za szkody stąd wynikłe dla innych osób, chociażby nie był winny.
- Celem przypisania przedsiębiorcy odpowiedzialności za powstałą szkodę na zasadzie ryzyka, konieczne jest stwierdzenie:
 - że doszło do szkody, np. górnik jest raniony, doznał amputacji nogi, został pozbawiony zdolności do pracy;
 - szkoda jest związana z działaniem przedsiębiorcy, np. górnik utracił nogę w wyniku wykonywanej działalności w miejscu pracy, gdzie doszło do wybuchu;
 - istnieje związek przyczynowo – skutkowy między szkodą a działaniem przedsiębiorcy, tj. można stwierdzić z pewnością, że gdyby nie doszło do wybuchu w danym dniu, górnik nie utraciłby nogi;
 - brak zaistnienia okoliczności wyłączających odpowiedzialność przedsiębiorcy na zasadzie ryzyka, tj. brak działania siły wyższej, brak samonarażenia się poszkodowanego, brak wpływu w sprawie osoby trzeciej.

Zasada słuszności:

- Wyjątkowo może stanowić podstawę odpowiedzialności – znajdzie ona zastosowanie wówczas, gdy ze szczególnych względów powinno dojść do naprawienia szkody.
- Takie przypisanie odpowiedzialności ma miejsce w sytuacji gdy porównanie stanu majątkowego sprawcy i poszkodowanego wykazuje taką rozbieżność, że słusznym jest naprawienie wyrządzonej szkody.
- Odpowiedzialność oparta na zasadzie słuszności ma miejsce także w szczególnych przypadkach, gdy do szkody dojdzie wskutek zgodnego z prawem wykonywania władzy publicznej.

1. Odszkodowanie a zadośćuczynienie. Szkoda sensu stricto a krzywda.

Szkodą w znaczeniu ścisłym jest każdy ubytek z majątku poszkodowanego, do którego dochodzi wskutek działania wywołującego szkodę. Oznacza to, że w tym kontekście należy ją rozumieć jako każdą szkodę o charakterze majątkowym. Można wskazać, że jest to wszystko co „wyszło” z majątku poszkodowanego bądź do niego nie weszło. Przykładami szkody majątkowej są m.in. uszkodzony samochód (z majątku poszkodowanego ubywa to, co stanowi koszt naprawy samochodu), bądź utracony zarobek z tytułu wykonywanej pracy wskutek złamania ręki (które jest rezultatem czynu niedozwolonego).

Z tytułu szkody majątkowej należne jest poszkodowanemu odszkodowanie w wysokości poniesionej szkody.

Krzywdą jest natomiast szkoda niemajątkowa, która nie odzwierciedla faktycznego ubytku z majątku poszkodowanego, a ma na celu rekompensatę poniesionych cierpień fizycznych bądź psychicznych. Krzywda obejmuje np. ból czy też nasz dyskomfort wywołany naruszeniem naszego dobrego imienia.

Z tytułu poniesionej krzywdy należne jest zadośćuczynienie.

2. Odpowiedzialność za czyny własne

- Oparta na zasadzie winy.
- Okolicznościami wyłączającymi bezprawność (czyli element obiektywny winy) są:
 - Obrona konieczna,
 - Stan wyższej konieczności,
 - Dozwolona samopomoc,
 - Zgoda poszkodowanego,
 - Wykonywanie własnych praw podmiotowych.
- Okolicznościami wyłączającymi winę (czyli element subiektywny) są
 - Stan niepoczytalności, który może być rezultatem pewnych zaburzeń psychicznych, np. chorobą, bądź zbyt młodym wiekiem (małoletni, który nie ukończył lat 13),
 - Ogólnie przez niepoczytalność należy rozumieć działanie w stanie braku dostatecznego rozeznania.
- Współsprawstwo i współodpowiedzialność
 - Szkoda może być wyrządzona nie tylko przez jednego sprawcę, lecz także przez kilku działających w porozumieniu. Wówczas mamy do czynienia ze współodpowiedzialnością – wszyscy sprawcy ponoszą odpowiedzialność solidarną.
 - Odpowiedzialność wiąże się także z:
 - Nakłonieniem do wyrządzenia szkody (podżeganiem),
 - Z udzieleniem pomocy przy wyrządzeniu szkody (pomocnictwo),
 - Ze świadomym skorzystaniem z wyrządzonej szkody drugiemu.

1. Odpowiedzialność za cudze czyny

- Odpowiedzialność osób zobowiązanych do nadzoru
 - Zawiniony czyn polegający na niedopełnieniu obowiązku nadzoru nad inną osobą.
 - Osoba odpowiedzialna za nadzór ponosi odpowiedzialność za własne zachowanie, tzw. winę w nadzorze.
 - Istotnym jest, że obowiązek nadzoru nad osobą, która wywołuje zawinioną szkodę, musi wynikać z obowiązku ustanowionego mocą ustawy lub umowy, ale także z samego faktu, że ktoś wykonuje nadzór bez obowiązku ustawowego lub umownego.
 - Odpowiedzialność na zasadzie winy.
 - Domniemanie winy w nadzorze oraz domniemanie związku przyczynowego. Są to domniemania prawne zwykłe, co oznacza, że mogą być obalone przeciwdowodem.
 - Odpowiedzialność osób odpowiedzialnych za nadzór nie zapewni poszkodowanemu naprawienia szkody, wówczas gdy:
 - Obalone zostanie któreś z powyższych domniemań,
 - Ściągnięcie wierzytelności od osoby odpowiedzialnej z tytułu winy w nadzorze jest niemożliwe lub utrudnione,
 - Brak jest osoby zobowiązanej do nadzoru.
 - W powyższych sytuacjach odpowiedzialność może zostać oparta na zasadzie słuszności i będzie przypisana samemu sprawcy, któremu z powodu wieku lub stanu psychicznego/cielesnego nie można przypisać winy (art. 428 KC).
- Odpowiedzialność osób powierzających wykonanie innej osobie
 - Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez samodzielnego wykonawcę – 429 KC; odpowiedzialność za dokonanie właściwego wyboru wykonawcy (wina w wyborze – domniemanie tej winy).
 - Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez podwładnego – 430 KC; źródłem podwładności może być ustawa, umowa, a nawet stosunki faktyczne; zwierzchnik odpowiada za wszelkie szkody wyrządzone osobom trzecim przez podwładnego osobom trzecim powstałe (i) przy wykonywaniu przez niego powierzonych czynności i (ii) wyrządzone z jego winy.

6. Odpowiedzialność za zwierzęta i rzeczy

- Odpowiedzialność za zwierzęta
 - Odpowiedzialnym jest ten, kto je chowa lub się nimi posługuje;
 - Nie dotyczy zwierząt dziko żyjących;
 - Zasada domniemanej winy w nadzorze osoby, która chowa zwierzę bądź się nim posługuje;
 - Odpowiedzialność ogranicza się tylko do szkód, które wynikły w związku przyczynowym z naturalnymi zachowaniami zwierzęcia;
 - Jeśli osobie, która zwierzę chowa lub się nim posługuje nie można przypisać winy, ale jej odpowiedzialność jest uzasadniona ze względów moralnych,

wówczas istnieje możliwość oparcia odpowiedzialności na zasadzie słuszności (art. 431 § 2 KC).

- Odpowiedzialność za wyrzucenie, spadnięcie lub wylanie przedmiotu
 - Ten kto zajmuje pomieszczenie;
 - Odpowiedzialność oparta na zasadzie ryzyka;
 - Okoliczności wyłączające bezprawność:
 - Siła wyższa,
 - Wyłączna wina poszkodowanego,
 - Wyłączna wina osoby trzeciej, za którą zajmujący pomieszczenie nie ponosi odpowiedzialności i której działaniu nie mógł zapobiec.
- Odpowiedzialność za zawalenie się budowli lub oderwanie jej części
 - Odpowiedzialność ciąży na samoistnym posiadaczu budowli;
 - Odpowiedzialność opiera się na zasadzie ryzyka, która jest ograniczona do (i) braku utrzymania budowli w należyłym stanie i (ii) wad w budowie;
 - Brak możliwości przypisania odpowiedzialności posiadaczowi następuje także wówczas, gdy szkoda została spowodowana przez samego poszkodowanego, osobę trzecią lub wydarzenie, które może mieć cechy siły przyrody.

7. Odpowiedzialność związana z użyciem sił przyrody

- Osoby ponoszące odpowiedzialność za zasadzie ryzyka
 - Osoby, które władają środkami stosowanymi w przemyśle i transporcie oraz wykorzystują je w swoim interesie (art. 435 i 436 KC)
 - Prowadzący przedsiębiorstwo – odpowiedzialność ciąży na każdym, kto prowadzi na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład wprowadzony w ruch za pomocą sił przyrody; istotne są procesy polegające na przetwarzaniu energii elementarnej na pracę lub inne postaci energii; analogiczna odpowiedzialność osób, które wytwarzają środki wybuchowe lub posługują się nimi.
 - Posiadacz mechanicznego środka komunikacji – zarówno posiadacz samoistny, jak i zależny, ale nie ciąży na dzierżycielu rzeczy (tj. osobie, która posiada rzecz, ale na rzecz innej osoby).
- Przesłanki odpowiedzialności
 - Prowadzący przedsiębiorstwo – odpowiedzialność na zasadzie ryzyka.
 - Posiadacz mechanicznego środka komunikacji – szkoda wyrządzona przez ruch tych pojazdów;.
 - Uchylenie zasady ryzyka – art. 436 § 2 KC; zderzenie się mechanicznych środków komunikacji oraz w razie przewozu z grzeczności.
- Okoliczności egzoneracyjne
 - Siła wyższa,

- Okoliczność, że szkoda nastąpiła wyłącznie z winy poszkodowanego,
- Okoliczność, że szkoda nastąpiła wyłącznie z winy osoby trzeciej, za którą prowadzący przedsiębiorstwo/zakład lub posiadacz pojazdu nie ponosi odpowiedzialności.

8. Odpowiedzialność za szkodę na osobie

Szkoda na osobie obejmuje uszczerbki wynikające z uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia, pozbawienia życia, a także naruszenia innych dóbr osobistych człowieka. Uszczerbek ten może przybrać postać zarówno szkody majątkowej, jak i krzywdy.

Szkoda na osobie jest w sposób szczególny związana z danym człowiekiem – roszczenia zmierzające do naprawienia tych szkód nie mogą być zbywane (wyjątki! – np. roszczenia już wymagalne).

Naprawienie majątkowej szkody na osobie uregulowane jest specyficznym tylko w odniesieniu do dwóch typów przypadków:

- Uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia
 - Uszkodzenie ciała – naruszenie integralności fizycznej człowieka (np. rany, złamania);
 - Rozstrój zdrowia – zakłócenie funkcjonowania organizmu człowieka (np. zatrucie, nerwica);
 - Z tego tytułu przysługuje odszkodowanie na pokrycie kosztów wywołanych uszkodzeniem ciała bądź rozstrojem zdrowia, w szczególności kosztów leczenia, oraz renta dla wyrównania szkód **trwałych**.
 - Roszczenie o rentę przysługuje w sytuacji całkowitej lub częściowej utraty przez poszkodowanego zdolności do pracy zarobkowej, zwiększenia jego potrzeb (jako skutek danego wypadku, np. koszt zapewnienia odpowiedniej opieki, lepszego odżywiania) bądź zmniejszenia się jego widoków powodzenia w przyszłości.
 - Z ważnych powodów możliwe jest zasądzenie zamiast renty lub jej części jednorazowego odszkodowania (np. w sytuacji, gdy poszkodowany stał się osobą z niepełnosprawnością, a przyznanie jednorazowej renty ułatwi mu wykonywanie nowego zawodu);
- Śmierci człowieka
 - Roszczenia specyficzne:
 - Renta dla osoby pośrednio poszkodowanych (np. żona i dzieci w sytuacji śmierci męża i ojca, który był głównie odpowiedzialny za utrzymanie rodziny),
 - Odszkodowanie dla osób najbliższych,
 - Zwrot kosztów leczenia i pogrzebu.
- Krzywda
 - Szkoda niemajątkowa
 - Przysługuje zadośćuczynienie (art. 448 KC) – w razie bezprawnego naruszenia dobra osobistego, choć wskazuje się w doktrynie na relację pomiędzy art. 448 KC i 415 KC,

które zostały umieszczone w jednym dziale, co może wskazywać na konieczność także przypisania winy osobie naruszającej nasze dobra osobiste (bo to zasada winy jest podstawową dla przypisania odpowiedzialności za czyn niedozwolony);

- Zadośćuczynienia może żądać każdy, kto został bezpośrednio pokrzywdzony;
- Z tytułu naruszenia dóbr osobistych możliwe jest żądanie nie tylko zadośćuczynienia dla siebie, ale także zapłaty określonej kwoty na wskazany cel społeczny – ale zadośćuczynienie i zapłata na cel społeczny nie przysługują łącznie, więc poszkodowany powinien wybrać, z którego środka skorzysta (chyba że tytułem zadośćuczynienia żądałby symbolicznej złotówki);
- Art. 446 § 4 KC – zadośćuczynienie dla członków najbliższej rodziny zmarłego
- Roszczenia o zadośćuczynienie z zasady nie podlegają dziedziczeniu. Jednakże zgodnie z art. 445 § 3 KC, roszczenie o zadośćuczynienie przechodzi na spadkobierców tylko wtedy, gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia pokrzywdzonego (w odniesieniu do zadośćuczynienia regulowanego w art. 445 KC).

9. Przedawnienie roszczeń z czynów niedozwolonych

Zgodnie z ogólną regułą przedawnieniu ulegają wszelkie roszczenia o charakterze majątkowym. W odniesieniu do roszczeń z tytułu czynów niedozwolonych obowiązującymi są następujące terminy przedawnienia:

- roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem **lat trzech** od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się albo przy zachowaniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia; termin ten nie może być dłuższy od **lat 10** od dnia, w którym zaszło zdarzenie powodujące szkodę;
- **20-letni** okres przedawnienia roszczeń obowiązuje w stosunku do szkód będących rezultatem zbrodni bądź występku (przestępstw uregulowanych w Kodeksie karnym); okres ten obowiązuje bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie;
- w razie wyrządzenia szkody na osobie, przedawnienie **nie może** skończyć się wcześniej niż z upływem **lat trzech** od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia;
- przedawnienie roszczeń osoby małoletniej o naprawienie szkody na osobie **nie może** skończyć się wcześniej niż z **upływem lat dwóch** od uzyskania przez nią pełnoletności.